

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 31

28 juli 1968

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Wat betekent voor mij het humanisme?

Dit houdt voor mij ondermeer in de mogelijkheid mét en dóór geestverwanten tot ontplooiing te kunnen komen. Niet in een keurslijf van allerlei regels gedwongen te zijn kan een oproep tot menselijke bezinning en zelfverwerkelijking gaan betekenen. Al heel lang luisterde ik naar de zondagochtenduitzendingen met hun verscheidenheid van bijdragen, wat ik bij uitstek aantrekkelijk vond. Door een verhuizing kwam ik vlak bij de plaats van de Voorburgse bijeenkomsten te wonen. Een eerste bezoek deed me — na een prettig entree van een bestuurslid thuis — meteen toetreden tot het Humanistisch Verbond. Doordat ik regelmatig een gespreksgroep en andere bijeenkomsten bezocht werd ik al snel ingeschakeld bij activiteiten binnen de gemeenschap en daarbuiten. Het boeiende bij het gewestwerk is het feit met — in mijn geval — 5 nogal verschillende gemeenschappen te maken te hebben, zodat je allerlei reacties waarneemt. Er zijn veel „ups” en „downs” bij bestuurswerkzaamheden. Maar de „downs” waren erg leerzaam en als je oog krijgt voor je eigen fouten kan het je behoeden voor blunders als je je het voorgaande nog op tijd herinnert! Als er iets slaagt in een plezierige samenwerking kan dat behalve de voldoening daarover weer eens opbeurend werken bij andere tegenspoed!

Attent gemaakt door mijn penningmeester in het gewest op de Ontmoetingsweken in het Vormingscentrum Barchem's zomers voor humanisten met protestanten en katholieken werd ik daar een jaarlijkse bezoeker. Op een avond tijdens een dergelijke week ontstond er een vrij felle discussie tussen 2 humanisten. Het ging over het thema menswording in de wereld van morgen, waarbij de oudste zich bedreigd ging voelen bij de automatisatie, om een factor op te noemen. De ander bleef volhouden, allerei verschijnselen als uitdaging te moeten aanvaarden en vertrouwen te blijven koesteren in wetenschapsbeoefenaars. Er

werd me toen duidelijk hoe machteloosheid en onzekerheid om van depressie nog maar niet te spreken, gevolg konden worden bij de opvatting van zich bedreigd te voelen, terwijl een aanvaarding van de uitdaging weerbaar maakt, waarbij men zich weer moet hoeden overigens niet te agressief te worden!

Een groeiende belangstelling voor de achtergrond en het veelzijdig werkteerrein van buiten- en binnenlandse humanisten deed me het college humanistiek en de speciale colleges over Sartre en marxistisch humanisme volgen. Zodoende greep ik toen ook de gelegenheid aan van opleiding tot voorlopig vormingsleidster bij het humanistisch vormingsonderwijs toen die zich voordeed door een cursus in den Haag. Ook hier is het weer boeiend te zien hoe ieder daar naar eigen aard en aanleg betrokken raakt teneinde bij te kunnen dragen hopelijk tot zelfverwerkelijking van jeugd, die op dat terrein vaak veel te kort komt. Bij opvoeding vervalt men nu eenmaal vaak door een eigen tekort in òf een kind als verlengstuk te zien van zichzelf, òf geen oog te hebben voor de speciale problemen van juist dat kind. Dat vormingsonderwijs zullen we niet cadeau krijgen als we ons rekenschap geven van wat het inhoudt, maar iets wordt toch zeker pas werkelijk zinvol als het op inspanning en doorzetten aan komt?

mevr. mr. M. J. Herzogenrath

personalia

Geb. in 1915. Doct. ex. ned. recht te Leiden met keuzevak sociologie nog bij von Schmid. Inspirende privatissima bij hem thuis tot in oorlogstijd clandestien toe. Begin van teamwork geleerd tijdens bijzonder prettig volontaireschap bij een haagse kinderrechtster. Gewestsecretaresse Zuid-Holland Noord. Gespreksleidster in en buiten het H.V., en soms thuis met 2 dochters van 21 en 19.

Voorspellingen

De gedachten over het onderwerp „voorspellingen” die ik aan u ga voorleggen, wil ik bij u inleiden met twee voorbeelden, ontleend aan de Griekse mythologie. Ik doe dat niet om — wat men misschien zou kunnen denken — daarmee in enig opzicht een pleidooi te leveren voor de Nederlandse gymnasiumopleiding. Het gymnasium moet beschouwd worden als een inrichting waar intelligente jongens en meisjes zonder enige noodzaak worden gedwongen om wekelijks vele uren te besteden aan zo iets geestdodends als het leren van woordjes en verbuigingen, uren die beter besteed zouden kunnen worden aan zaken die leiden tot een beter inzicht of een bredere algemene ontwikkeling, bij voorbeeld door ze te gebruiken voor het bestuderen van bepaalde waardevolle gedachten uit de oudheid.

En die gedachten kunnen in het Nederlands zo goed als in elke andere taal worden geformuleerd: ik geloof niet, dat een gedachte, die slechts in één taal geformuleerd kan worden, werkelijk waardevol kan zijn.

Het eerste voorbeeld dan, dat ik aan de Griekse mythologie zou willen ontleenen, is de sage van Oedipous. Oedipous, zo luidt het verhaal, was de zoon van de Thebaanse koning Laios, en van diens vrouw Locaste. Bij Oedipous' geboorte werd door een orakel aan Laios voorspeld, dat het pas geboren kind later zijn vader zou doden, en dat het daarna zou trouwen met zijn eigen moeder. Laios reageerde op deze voorspelling door het kind te vondeling te leggen, in de hoop, dat het zo om zou komen. Maar in plaats daarvan werd het kind gevonden door een herder, en groeide Oedipous op tot een volwassen man. Door een toeval raakte hij in konflikt met Laios, die hij niet als zijn vader kende en doodde hij Laios, waarmee het eerste gedeelte van de voorspelling was uitgekomen. Later trouwde hij met Locaste, van wie hij niet wist, dat zij zijn moeder was, zodat ook het tweede gedeelte van de voorspelling bewaarheid werd.

In onze eeuw heeft deze geschiedenis vooral bekendheid gekregen door de psycho-analyse, waarin Freud het zogenaamde Oedipous-complex introduceerde. Maar het is niet dat aspekt, waarover ik het wil hebben. Waar het me om gaat is, dat het verhaal begint met een voorspelling, waarop een reactie volgt.

Wanneer er niet de voorspelling was geweest, dat het pas geboren kind later zijn vader zou doden en met zijn moeder zou trouwen, zou Laios het niet te vondeling hebben gelegd.

Maar juist doordat hij indertijd te vondeling was gelegd, kende Oedipous zijn vader en zijn moeder niet en was het mogelijk, dat hij de een doodde en met de ander trouwde. Zo was dus de voorspelling zelf indirect de oorzaak van de gebeurtenissen, die door het orakel voorspeld waren en zou zonder die voorspelling alles anders gelopen zijn.

Het thema van een kind, waarvan voorspeld wordt dat het later zijn vader zal vermoorden, dat te vondeling wordt gelegd en dat juist daardoor zijn vader inderdaad zal doden, komt veel voor in de mythologie. Het is een voorbeeld van wat de Engelsen noemen een self-fulfilling prophecy, een voorspelling die zichzelf doet uitkomen.

Self-fulfilling prophecies komen niet alleen in de mythologie voor.

Wanneer in de geldhandel op een gegeven moment een waardedaling van een bepaalde geldsoort verwacht wordt, een devaluatie, zullen velen juist hun geld van die soort willen verkopen en zal het aantal kopers gering zijn. Het komt voor, dat op die manier het aanbod zo groot wordt, dat de verwachte devaluatie inderdaad onvermijdelijk wordt.

Ook in de polemologie, de leer van oorlog en vrede, spelen self-fulfilling prophecies een rol. Dat blijkt uit het volgende voorbeeld. We stellen ons voor, dat in een bepaald gebied twee machtsblokken bestaan. Door een of andere oorzaak ontstaat in het ene blok de overtuiging, dat men in het andere blok zal overgaan tot het vergroten van de bewapening. Daardoor zal binnen het blok waar die overtuiging ontstaat, de publieke opinie erop aandringen, dat het eigen blok zelf ook de bewapening uitbreidt, omdat men bang is anders onder de voet te zullen worden gelopen. Die uitbreiding kan dan bij het andere blok reden zijn om zichzelf inderdaad zwaarder te gaan bewapenen, zonder dat men dat eerst van plan was. Daarmee komt dan echter toch de voorspelling uit die de oorzaak van de hele ontwikkeling was. Degenen, die deze voorspelling het eerst gedaan hebben, worden geroemd om hun politieke inzicht, terwijl ze in feite de door hen voorspelde ongunstige ontwikkeling zelf hebben veroorzaakt.

Maar voorspellingen worden niet altijd geloofd en daarmee kom ik op het tweede voorbeeld uit de Griekse mythologie dat ik wil bespreken, dat van de Trojaanse prinses Cassandra. Deze Cassandra had, bekoorlijk als zij was, het begerig oog van de god Apollo op zich doen vallen. Zij verklaarde zich bereid om op zijn avances in te gaan, wanneer Apollo haar de gave der voorspelling zou geven. Maar toen Apollo dat gedaan had, weigerde Cassandra de door haar gedane toezeggingen na te komen. Uiteraard haalde zij zich daarmee de woede van Apollo op de hals. Haar straf was, dat nooit iemand aan haar voorspellingen geloof zou hechten.

Zo gebeurde het tijdens de Trojaanse oorlog, dat toen de Griekse troepen wegtrokken na gedurende tien jaar de stad Troje te hebben belegerd, dat toen de Trojanen op het strand een groot houten paard aantroffen, daar door de Grieken achter gelaten. Cassandra wist, dat in het paard de beste Griekse krijgslieden verborgen waren en zag voor zich hoe Troje ten onder zou gaan, nadat de Trojanen het paard binnen de stad hadden gehaald. Maar de Trojanen hechtten geen geloof aan haar woorden en beschouwden het paard als een godsgeschenk van de Grieken, dat de Trojanen geluk zou brengen als zij het de stad binnen haalden. Dat deden ze dan ook, met het noodlottige gevolg van de verwoesting van Troje.

Uit dit verhaal kunnen we niet alleen leren wat er gebeurt met meisjes die van hun schoonheid willen profiteren zonder hun kuisheid prijs te willen geven. Wat we er nog meer uit kunnen leren, zien we in, wanneer we ons afvragen wat er gebeurd zou zijn, als de Trojanen wel naar Cassandra's woorden hadden geluisterd. Dan zouden de Trojanen de list van de Grieken hebben doorzien en zou de door Cassandra voorspelde verwoesting van Troje niet hebben plaats gehad. Cassandra's voorspelling kon dus slechts uitkomen, doordat zij niet werd geloofd. Dat is precies het omgekeerde van de voorspelling die we in

Televisie-uitzending

Op 29 juli is er een uitzending van het Humanistisch Verbond. Ned. I (19.06—19.31 uur). Sydney van den Bergh, Olga Schrofer, Peter Cohen, Prof. Dr. W. van Dooren bespreken „de morele leefbaarheid in het Westen”. Het is een programma n.a.v. het Europese congres van de I.H.E.U. in Hannover. Regie Joes Odufré.

het verhaal van Oedipous aantreffen, waar de voorspelling uitkwam juist doordat hij geloofd werd.

Ook bij het verhaal van Cassandra kunnen we parallellen vinden met het dagelijks leven. Tal van rampen worden ons immers dagelijks voorspeld: overschotten hiervan, tekorten daaraan, stagnaties, noden zullen ontstaan, indien — wat er steeds bij gezegd wordt — de huidige ontwikkeling zich doorzet.

Dergelijke voorspellingen zijn echter niet gebaseerd op een van de goden verkregen gave om te voorspellen. Ze zijn slechts extra-polaties van bestaande ontwikkelingen, dat wil zeggen ze geven aan wat er zal gebeuren, als de zaken op dezelfde wijze blijven veranderen, als ze nu veranderen. Zulke voorspellingen worden meestal juist gedaan om te bepleiten, dat aan bepaalde ontwikkelingen een halt wordt toegeroepen, dus opdat de voorspelde rampen niet zullen plaats vinden.

Wanneer we begrijpen, op welke wijze voorspellingen van invloed kunnen zijn op de gang van zaken die voorspeld wordt, kan ons dat helpen bij de oplossing van een belangrijk levensbeschouwelijk probleem. Levensbeschouwing heeft betrekking op de meest essentiële aspecten van de relatie tussen de mens en zijn omgeving.

Een van de aspecten is de verhouding waarin het menselijk leven staat tot de processen die zich afspelen in de dode natuur; de vraag, welke de relatie is tussen de levensprocessen en de anorganische processen, zoals we de processen waar geen leven aan te pas komt, wel noemen.

Reeds lang geleden heeft men verondersteld, dat in beginsel het leven en daarmee ook het menselijk leven, te beschrijven is in dezelfde termen waarmee we de anorganische processen beschrijven. Hoewel een dergelijke beschrijving nog lang niet volledig tot stand is gebracht, moet men toch stellen, dat op deze weg grote vorderingen zijn gemaakt en daarbij waren ook belangrijke stappen die voor onmogelijk gehouden werden door degenen die van mening waren, dat het leven niet in dezelfde termen als anorganische processen te

beschrijven is. Men is dan ook vrij algemeen geneigd om te zeggen, dat in principe levensprocessen beschreven kunnen worden in dezelfde termen als processen in de dode natuur.

In de anorganische natuur nu is het mogelijk om met grote nauwkeurigheid voorspellingen te doen. Vooral in de sterrenkunde is men op dit gebied ver gevorderd, zodat bijvoorbeeld zonsverduisteringen met een voor de leek onbegrijpelijke nauwkeurigheid kunnen worden voorspeld. De vraag rijst nu, of ten aanzien van de levende natuur en daarmee ook ten aanzien van de mens, dergelijke voorspellingen in principe eveneens mogelijk zouden zijn. En wanneer dat zo is, komen we op het probleem van de keuze-vrijheid: hoe kunnen we het gevoel hebben, dat we in een bepaalde situatie tussen verschillende mogelijkheden kunnen kiezen, terwijl onze keuze in principe volledig voorspelbaar is? Voor sommige humanisten is dit aanleiding te stellen, dat het menselijk leven zich principieel onderscheidt van dat van het dier. De mens zou vrij kunnen kiezen tussen goed en kwaad, terwijl het dier slechts de natuur volgt. Dergelijke ideeën worden nogal eens beschouwd, juist de kern van het humanisme uit te maken, reden waarom ik persoonlijk aarzel me humanist te noemen en ook geen lid ben van de organisatie in wier zendtijd ik nu spreek.

In plaats van een tegenstelling aan te brengen tussen de vrije keuze tussen goed en kwaad en het volgen van de natuur, ben ik namelijk van mening dat we moeten stellen, dat de mens in zijn vrije keuze tussen goed en kwaad de natuur volgt.

Om dat te begrijpen moeten we ons twee dingen realiseren.

In de eerste plaats is de mogelijkheid van het doen van voorspellingen ten aanzien van menselijk gedrag niet beperkt tot het geval, dat we volledig bekend zijn met de manier, waarop de levensprocessen te beschrijven zijn in termen van anorganische processen. In sagen en mythen treffen we voorspellingen aan die gebaseerd zijn op en of ander goddelijk vermogen. In dergelijke voorspellingen wordt tegenwoordig niet veel meer geloofd; al bestaat er voor het trekken van horoscopen nog altijd een levendige belangstelling. Een onzer onvolprezen damesbladen biedt zijn lezeressen zelfs de onovertroffen service van het trekken van horoscopen per computer: merkwaardiger anachronisme is nauwelijks denkbaar! Maar er bestaat een ander soort van voorspellingen van menselijk gedrag, dat zo alledaags is, dat we het maar zelden als voorspelling onderkennen. Iedereen wordt gekenmerkt door een groot aantal gewoonten: sommige mensen nemen suiker in hun koffie, anderen niet; sommige mensen roken, anderen niet; sommige mensen worden gauw kwaad, anderen niet. Wie nu iemand goed kent, zal ook zonder over gedetailleerde kennis te beschikken, hoe precies de hersenprocessen

Natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om u het bewaren mogelijk te maken en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen. Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult u veel plezier beleven.

De prijs bedraagt f 2,75. U kunt het bestellen door storting of overschrijving op postrekening no. 58 t.n.v. Het Woord van de Week, Utrecht.

zich afspelen, bij zo iemand met een redelijke mate van zekerheid kunnen voorspellen hoe hij in een bepaalde situatie zal reageren.

Dat geldt zelfs in zodanige mate, dat wanneer iemand iets geheel onverwachts doet, we ons onmiddellijk afvragen, wat daarvan de oorzaak is, dat wil zeggen wat er in de situatie van de persoon in kwestie is veranderd. Wanneer we bijvoorbeeld iemand kennen, die altijd suiker in zijn koffie neemt en we merken ineens, dat hij breekt met die gewoonte, vragen we aan hem, wat daarvoor de aanleiding is. Meestal blijkt dan, dat de man in kwestie recentelijk een aanzienlijke toename van zijn lichaamsgewicht heeft gekonstateerd. Zolang dat echter niet het geval is, kunnen we van tevoren verwachten dat iemand, bij wie we die gewoonte eenmaal gekonstateerd hebben, suiker in zijn koffie neemt. Dat wil natuurlijk in het geheel niet zeggen, dat er in dat geval sprake is van een dwang om suiker te nemen: er is vrijheid van keuze, onze voorspelling heeft betrekking op het feit, dat de — in vrijheid gedane — keuze elke keer hetzelfde uitvalt. Voor ons is het gedrag van de man reeds van te voren bepaald, gedetermineerd, zoals in dat verband wel wordt gezegd.

De man waar het om gaat, denkt daar echter heel anders over, zoals blijkt wanneer we met hem gaan discussiëren over de vraag, of het van te voren vast staat, dat hij suiker in zijn koffie zal nemen, of niet. Hij is misschien zelfs wel bereid te bewijzen dat het niet van te voren vast staat, dat hij suiker in zijn koffie neemt, door zijn koffie op te drinken zonder suiker. Maar heeft hij dan aangetoond, dat zijn gedrag niet te voorspellen is? Maar zeer ten dele. Er was nu immers een verandering in de man zijn omstandigheden opgetreden; te weten het feit, dat hij met ons in een levensbeschouwelijk debat verwickeld was geraakt. Om zijn positie in dat debat te versterken, deed hij het omgekeerde van wat voorspeld was. In een dergelijke situatie is een voorspelling natuurlijk niet mogelijk; zoals in de door mij aangehaalde geschiedenissen uit de Griekse mythologie, is de voorspelling zelf een van de factoren geworden, die bepalen wat er zal gebeuren. Omdat we een dergelijke voorspelling echter eerst dan kunnen doen, wanneer ons alle gegevens over de omstandigheden bekend zijn en één van die omstandigheden juist de door ons gedane voorspelling is, raken we verstrikt in een vicieuze cirkel. In een dergelijke situatie is het dus niet mogelijk om een echte voorspelling te doen. Die onmogelijkheid is er echter niet het gevolg van, dat we niet uitgaande van de situatie op een bepaald moment de situatie op een volgend moment zouden kunnen voorspellen, zoals dat het geval is bij die processen in de anorganische natuur

Het Humanistisch Verbond

141 blz.

prijs f 2,—

„Sinds de oprichting in 1946 staat het Humanistisch Verbond in de belangstelling... ook van jonge mensen. Wat wil dat Verbond nu eigenlijk? Dit boekje geeft antwoord op die vraag.

Het laat een aantal vooraanstaande humanisten, maar ook tegenstanders aan het woord.

Een poging tot eerlijke voorlichting dus...”

Te bestellen bij voorkeur door storting of overschrijving van f 2,— op giro 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

waartoe het menselijk leven waarschijnlijk te herleiden is. Het is daarentegen de bijzondere situatie, die het ons onmogelijk maakt alle omstandigheden te kennen die van belang zijn. Wanneer het gaat om het gedrag van iemand anders, dan kunnen we altijd onze voorspelling voor ons houden en geen discussie over levensbeschouwing aangaan. In dat geval zal onze voorspelling uitkomen, als er geen bijzondere omstandigheden zijn, die we over het hoofd hebben gezien. Wanneer we ons eigen gedrag beschouwen, kunnen we daarover geen voorspelling doen zonder dat die, wanneer we over het probleem nadenken, ons handelen beïnvloedt. Principieel is dus ten aanzien van ons eigen handelen een dergelijke voorspelling onmogelijk. Het is dat, wat ons de ervaring geeft vrij te kunnen kiezen. We kunnen dat inzien, wanneer we ons realiseren, op welke wijze voorspellingen datgene wat voorspeld wordt, kunnen beïnvloeden.

Het is de Griekse mythologie, die ons daarover aan het denken kan zetten.

P. Bordewijk

Van week tot week

(Hilversum I)

Zondag 4 augustus 9.45—10.00 uur: Matthew I. Spetter: „Duisternis doorgaan”.

Zondag 4 augustus, 20.00 uur, V.P.R.O.: A. L. den Broeder met anderen: Gesprek over het rapport „Humanisme en Arbeid”.

Zondag 11 augustus 9.45—10.00 uur: G. J. den Besten: „Hoe meer zielen, hoe meer vreugd”.

Zondag 18 augustus 9.45—10.00 uur: U. J. Rutgers: „Onze persoonlijkheid in een veranderende wereld”.

Zondag 25 augustus 9.45—10.00 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.